

Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«СУЧАСНА ПСИХОЛОГІЧНА СЛУЖБА:
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ»
ДЛЯ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ДРУГОГО (МАГІСТЕРСЬКОГО) РІВНЯ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 ПСИХОЛОГІЯ

Методичні рекомендації до дисципліни «Сучасна психологічна служба: організація та функціонування» для здобувачів другого(магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 053 Психологія, Одеса, 2021. 26 с.

Розглянуто на засіданні кафедри загальної та диференціальної психології

Протокол від 21 квітня 2022 року № 9

Схвалено науково-методичною комісією

Протокол від 18 травня 2022 року № 10

Рекомендовано до друку вченою радою Університету Ушинського

Протокол від 26 травня 2022 року № 10

Розробник:

І.А. Василенко – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної та диференціальної психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Рецензенти:

М.К. Кременчуцька – доцент кафедри спеціальної і диференціальної психології Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова

О.Г.Бабчук - кандидат психологічних наук, доцент, зав. кафедрою сімейної та спеціальної педагогіки і психології Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського».

©Василенко І.А., 2022

ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна психологічна служба: організація та функціонування» є розвиток уявлень здобувачів про зміст, форми й методи навчання та формування особистості практичного психолога, розкриття основних наукових концепцій, понять, методів та технологій практичної психології, надбання студентами знань, вмінь і навичок, які максимально сприяють усвідомленню професійного становлення майбутнього фахівця.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- ознайомлення студентів з системою соціально-психологічної служби, змістом, формами й методами організації та роботи психологічної служби з різними віковими категоріями населення;
- використання знань практичної психології у різних структурах виробництва та організаціях;
- оволодінні психологічними технологіями, практичними навичками, що формуються під час участі у семінарах та практикумах;
- надбання студентами знань, вмінь і навичок, що максимально сприяють становленню майбутнього спеціаліста.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні **знати**:

- основні принципи практичної психології, її роль і місце в системі психологічного знання;
- етичні засади діяльності практичного психолога;
- нормативні документи, що регулюють діяльність практичного психолога;
- організаційну структуру психологічної служби системи освіти;
- основні напрями діяльності психологічної служби організації, виробництва;
- основні напрями роботи практичного психолога у центрах реабілітації неповнолітніх;
- основні напрями роботи практичного психолога в центрах соціально-психологічної служби.

Ґрунтуючись на одержаних у процесі вивчення дисципліни знаннях, студенти повинні **вміти**:

- розробляти конкретні плани й завдання роботи з дітьми та дорослими;
- визначати пріоритетні напрями, форми і методи роботи, які впливають з професійних можливостей і цілей психологічної служби;

спиратися на чинні закони, директивні документи та нормативні акти, які стосуються професійної діяльності практичного психолога;

проводити психодіагностику та розробляти програми корекційної допомоги;

самостійно проводити порівняльний аналіз психологічних проблем, визначати напрямки роботи практичного психолога;

використовувати отримані знання на практиці.

Актуальність викладання дисципліни «Сучасна психологічна служба: організація та функціонування» організація психологічної служби у будь-якій сфері суспільства сприяє підвищенню ефективності діяльності персоналу, створенню передумов становлення належного психологічного клімату, самореалізації та ефективної взаємодії співробітників, допомагає аналізувати і координувати психологічні аспекти діяльності впродовж виробничого циклу, екстраполює їх на побут і соціальну сферу персоналу.

5.1. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
Змістовий модуль 1. <i>Теоретико-методологічні основи діяльності психологічної служби</i>												
Тема 1. Теоретичні засади психологічної служби	14	2	2		2	8	16				2	12
Тема 2. Професійні основи діяльності фахівця психологічної служби	14	2	2		2	8	14	2			2	10
Тема 3. Основні види діяльності та функції психологічної служби	16	2	4		2	8	14	2	2		2	10
Тема 4. Діяльність психологічної служби у закладах освіти	18	4	4		2	8	16	1	2		2	12
Тема 5. Психологічна служба в організації	14	2	2		2	8	16	1	2		2	10

Тема 6. Психопрофілактична й просвітницька робота	14	2	2		2	8	14	1			2	10
Усього годин:	90	14	18		10	48	90	8	8		10	64

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Змістовий модуль 1. Теоретико-методологічні основи діяльності психологічної служби.

Теоретичні засади психологічної служби.

План

1. Основи діяльності психологічної служби.
2. Феномен психологічної служби.
3. Завдання та напрями діяльності психологічної служби.
4. Основні нормативні документи, що забезпечують діяльність психологічної служби.

Література: 1; 15; 16; 22; 27.

Розпочати вивчення теоретичних засад практичної психології необхідно з ознайомлення з основною науково-методичною літературою провідних фахівців у галузі практичної психології. Навіть короткий огляд засвідчить, що основним предметом практичної психології є психічне життя людини, а досить широкий спектр функцій, методів і прийомів роботи практичного психолога вкаже на різноманітність спеціалізації в роботі майбутнього фахівця.

Необхідно зрозуміти, що практична психологія – це галузь професійної діяльності, мета якої визначення психологічних особливостей життєвої проблематики і життєвої ситуації та індивідуальності людини, розробку і впровадження у практику технологій, методик і прийомів внесення позитивних змін у її внутрішній світ, профілактику небажаних форм поведінки. Далі потрібно усвідомити, що метою психологічної практики є зміна стану або змісту свідомості особистості (ставлень, переконань, уявлень тощо), рис або якостей людини, зміна поведінки.

Знайомлячись з різноманітними формами діяльності практичної психології, потрібно детально розглянути психологічну службу як її організаційну форму. Теоретичний аналіз надасть необхідні уявлення про те, що **психологічна служба** – це цілісна структурована сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що входять до єдиної субординативної системи, основу якої складають фахівці в галузі практичної психології. Далі необхідно ознайомитись з метою, завданнями та з організаційно-методичними умовами її діяльності. Слід зрозуміти, що спільною метою діяльності усіх зазначених служб є підвищення ефективності професійної діяльності персоналу та, одночасно, захист його психічного й соціального здоров'я.

Знайомлячись із **феноменом психологічної практики** необхідно зрозуміти, що вона має свою специфіку. Розгляньте її. Перш за все, це її суб'єкт – окрема людина (психолог, психотерапевт, консультант) або група людей, що розглядається в якості соціального суб'єкта. Активність його зазвичай носить свідомий, цілеспрямований характер, а основна мета – вплив на іншу людину чи групу людей. По друге, об'єктом психологічної практики завжди виступає інша людина (клієнт) або група людей. По третє, психологічна практика відрізняється від усіх інших практик не лише метою, але й засобами: засоби можуть бути не лише психологічними (малювання, ліплення), але мета і результати завжди мають психологічний характер (наслідки, зміст, полегшення станів тощо). Ознайомтесь із літератури з іншими особливостями психологічної практики, проаналізуйте їх.

Потрібно розглянути також різні форми психологічної практики (міжособистісна взаємодія, предметна, навчальна чи художня діяльність). Форми психологічної практики можна об'єднати у три великі групи:

- індивідуальні, коли об'єктом практики виступає окрема особистість (бесіда, сповідь, індивідуальна психодіагностика, консультація тощо);
- групові, коли в якості об'єкта розглядається конкретна група людей, первинний колектив, де члени групи взаємодіють один з одним (групові форми психотерапії, психокорекції, тренінги тощо);
- масові, коли впливи чи маніпулятивні дії спрямовані на великі соціальні групи (концерти, обряди, ритуальні дійства, мітинги, демонстрації тощо).

Психологічна практика може здійснюватися на основі: наукових знань (психологія, фізіологія, соціологія тощо); містики або позанаукових концепцій (міфи, вірування); життєвого досвіду (здоровий глузд, професійний та соціальний досвід); еkleктичного поєднання трьох попередніх.

Переходячи до підготовки **третього питання** необхідно ознайомитися з основними напрямками роботи психологічної служби. Перш за все потрібно визначити й зосередитися на методах та основних завданнях наступних практичних напрямів:

- психологічна служба в системі освіти;
- соціально-психологічна служба (допомога населенню);
- психологічна служба у галузі політики;
- психологічна служба органів внутрішніх справ (робота з персоналом; психологічний супровід оперативно-службової діяльності; психолого-педагогічний супровід навчально-виховного процесу в закладах освіти МВС України);
- психологічна служба Збройних Сил;
- психологічна служба у справах сім'ї;
- психолого-реабілітаційні та соціально-реабілітаційні центри тощо.

Потрібно усвідомити, що в основі діяльності фахівців психологічних служб лежить психологічна практика – професійна діяльність з надання психологічної допомоги особистості.

Розгляд **четвертого питання** слід розпочати з вивчення нормативних документів, які регламентують діяльність практичного психолога. Перш за все необхідно познайомитись з Положенням про психологічну службу в Україні: визначення, основна мета та завдання діяльності. Потім потрібно детально розглянути Національну систему соціально-психологічної служби (НССПС): визначення, мету діяльності, структуру, історію створення. Ознайомитись з досвідом функціонування психологічних служб у зарубіжних країнах.

Знайомлячись з нормативними документами, студентам бажано також розглянути основні засади Єдиної інформаційної системи психологічної служби (ЄІСПС).

Потім потрібно згадати Етичний кодекс психолога та його основні принципи: відповідальність, компетентність, захист інтересів клієнта, конфіденційність, етичні правила проведення психологічних досліджень, кваліфікована пропаганда психології, професійна кооперація. Необхідно пам'ятати, що дотримання етичних засад в роботі практичного психолога відіграє велику роль у становленні його як професіонала, створює імідж його власного «Я».

Питання для самоперевірки:

1. Назвіть основи практичної психології, дайте характеристику їх.
2. Визначте специфіку психологічної практики.
3. Які форми психологічної практики вам відомі.
4. Перелічіть нормативні документи, які регламентують роботу практичного психолога.

Професійні основи діяльності фахівця психологічної служби.

План

1. Основні функції діяльності фахівця психологічної служби.
2. Завдання національної соціально-психологічної служби.
3. Соціально-психологічна реабілітація населення.

Література: 1; 8; 10; 13; 14-18; 20-22; 24-26; 27; 30.

Готуючись до **першого питання** необхідно зрозуміти, що національна система соціальних і психологічних служб об'єднує державні органи й організації, що виконують практичні роботи у галузі соціальної педагогіки, прикладної соціології та психології. Далі потрібно ознайомитись з основними функціями:

- дорадчі та експертні функції в усіх державних і територіальних установах;
- забезпечення соціально-психологічних умов вільного саморозвитку особистості;
- розв'язання та профілактики різних типів конфліктів, психологічних перевантажень у професійній діяльності;
- створення соціально-психологічних умов для підвищення ефективності праці, навчання і виховання;
- захисту й допомоги людині, яка перебуває у кризовій життєвій ситуації;
- кваліфікованого управління соціальними процесами у суспільстві;

- забезпечення єдиної політики у психологічному захисті населення.

Необхідно усвідомити, що діяльність психологічних служб є одним із вирішальних чинників гуманізації відносин у суспільстві, оскільки ґрунтується виключно на індивідуальному підході до особистості людини.

Готуючись до **другого питання** потрібно проаналізувати основні завдання національної соціально-психологічної служби (НССПС), зокрема:

1) забезпечення соціально-психологічного захисту і підтримки індивідуального розвитку громадян України з урахуванням їх здібностей, особливостей життя і праці; реабілітації потерпілих від техногенних, соціальних та природних катастроф;

2) надання допомоги органам місцевого і державного управління у розробці та реалізації соціальної політики на основі вивчення масової свідомості;

3) виконання консультативних, дорадчих та експертних функцій у сфері управління державою, в економіці, у галузях науки й культури, в органах законодавчої, виконавчої та судової влади;

4) участь у розробці й практичному застосуванні нових технологій і методів навчання, виховання, розвитку і перевиховання дітей та молоді, впливу засобів масової комунікації на людей;

5) координація прикладних психологічних, соціологічних і педагогічних досліджень;

6) здійснення психометричного нагляду: розробка, впровадження та контроль за кваліфікованим використанням психологічних методик і технологій;

7) участь у ліцензуванні навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців служб, і в атестації спеціалістів відповідно до державних і міжнародних стандартів.

Далі необхідно розглянути окремі відомчі психологічні служби, їхні функції, сучасний стан і здобутки.

Під час підготовки до **третього питання** потрібно перш за все згадати, що таке реабілітація, розглянути проблеми соціуму під час виникнення (та після них) масштабних катастроф. Необхідно ознайомитися із загальними етапами діяльності практичних психологів щодо мінімізації соціально-психологічних наслідків катастрофи. До них відносять:

Перший етап – дослідницький – відбувається вивчення соціально-психологічної феноменології, наслідків від масштабної катастрофи (побудова моделей індивідуальної і групової поведінки постраждалих людей в ситуації фрустрації, розлучення із близькими, переселення чи проживання в небезпечних зонах, наявності прихованої загрози для життя і здоров'я).

Другий етап – накопичення практичних методів і методик надання конкретної соціально-психологічної допомоги населенню.

Третій етап – розробка і здійснення комплексних цільових програм реабілітації не тільки для окремих людей, сімей або окремих груп, а цілих спільнот, що постраждали; створення міжгалузевих центрів допомоги.

Необхідно усвідомити основну мету діяльності центрів: надання соціально-психологічної та інформаційної допомоги населенню, яке проживає в складних екологічних, політичних, психологічних та соціально-економічних умовах.

Питання для самоперевірки:

1. Визначте основні функції та завдання соціально-психологічної служби.
2. Охарактеризуйте відомчі психологічні служби, їхні функції, сучасний стан.
3. Назвіть особливості діяльності психологічної служби у період глобальних катастроф чи перетворень у суспільстві.
4. Визначте основні напрями реабілітаційної роботи.
5. Які основні методи допомоги потерпілим від катастроф Ви можете запропонувати?

Діяльність психологічної служби у закладах освіти.

План

1. Мета, завдання та основні принципи організації психологічної служби системи освіти.
2. Форми і види діяльності психологічної шкільної служби.
3. Моніторинг умов та особливостей розвитку особистості учнів. Міжособистісні стосунки в класі.
4. Діагностика та корекція девіантної поведінки особистості.
5. Робота з батьками та педагогічним колективом.
6. Вимоги до особистості практикуючого психолога.

Література: 1-3; 5-9; 11-13; 17-22; 24; 25; 28-30.

Розгляд **першого питання** потрібно розпочати з ознайомлення з роллю психологічної служби системи освіти. Оскільки основною метою діяльності психологічної служби системи освіти є забезпечення і підвищення ефективності навчально-виховного процесу, то в її роботі необхідно створювати оптимальні соціально-психологічні умови для розвитку та саморозвитку кожної особистості. Необхідно запам'ятати, що психологічна служба забезпечує своєчасне і системне вивчення психофізичного стану дитини, мотивів її поведінки і діяльності з урахуванням вікових, інтелектуальних, фізичних, статевих та інших індивідуальних особливостей, сприяє виконанню освітніх і виховних завдань навчальними закладами. Далі необхідно ознайомитись із завданнями психологічної служби системи освіти та основними видами діяльності.

Проаналізуйте наступні **форми та види діяльності** психологічної шкільної служби та виділіть основні напрями роботи шкільного психолога, до яких можна віднести:

- психодіагностику як основу професійної діяльності психолога; завдання та процедуру шкільної психодіагностики; основні фактори ризику у різних вікових групах;

- психолого-педагогічну корекцію як напрям діяльності психологічної служби у школі; принципи психокорекційної діяльності психолога; характеристику основних форм психокорекційної роботи;

- реабілітаційну допомогу – надання психолого-педагогічної допомоги дітям, підліткам, молоді, які перебувають у кризовій або складній життєвій ситуації з метою адаптації та повернення до звичайних умов навчання і життєдіяльності;
- індивідуальну психологічну консультацію як напрям роботи психологічної служби;
- профілактичну роботу психологічної служби;
- просвітницьку роботу психологічної служби.

Необхідно проаналізувати кожен із запропонованих форм психологічної служби та спробувати розробити план роботи кожної з них.

Початок вивчення **третього питання** необхідно поєднати зі знаннями вікової психології, тому що робота шкільного психолога перш за все повинна враховувати вікові особливості на кожному етапі розвитку учня. Необхідно визначити та розподілити технології роботи шкільного психолога з різними віковими групами учнів: робота психолога з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку, психологічна робота з учнями підліткового віку, робота з учнями юнацького віку.

Необхідно розглянути та проаналізувати напрямки діяльності психолога з кожною групою від ознайомлення зі складовими психологічної готовності дитини до школи і до заходів профорієнтації для старшокласників. Спробуйте розробити та написати план роботи шкільного психолога з кожною з вікових груп. Запам'ятайте, що створення позитивного соціально-психологічного клімату кожного колективу класу і школи взагалі є одним із основних у роботі шкільного психолога. Тому шкільному психологу необхідно володіти техніками встановлення доброзичливих міжособистісних стосунків у класі: проведення співбесід, круглих столів, психологічних тренінгів з навичками коректного спілкування та ін.

Студентам необхідно також ознайомитись з методами профілактичної роботи психологічної служби так як цей напрямок роботи може запобігати розвитку багатьох видів конфліктів у колективі.

При вивченні четвертого питання необхідно згадати ряд психодіагностик, які можна використовувати з метою діагностики та корекції психологічних девіацій учнів. Відповідно до вікових груп спробуйте підібрати методики та тести визначення різних відхилень у школярів. Так, наприклад, для учнів молодшого шкільного віку: методика «Визначення сформованості «внутрішньої позиції школяра», методика «Уяви собі...» для оцінки спрямованості на процес навчання, проєктивна методика «Неіснуюча тварина», «Веселий-сумний» для оцінки емоційного ставлення до навчання у школі, методика «Пізнавальна потреба» В.С.Юркевич, методика діагностики рівня шкільної тривожності Філіпса тощо.

Необхідно також проаналізувати кожний з наступних напрямків можливих девіацій:

- проблема соціально-психологічної занедбаності учнів;
- агресивна поведінка;
- делінквентна поведінка;
- адиктивна поведінка;

- аутоагресивна, суїцидальна поведінка тощо.

Також майбутнім практикам необхідно знати методи профілактики здорового способу життя у школі та психологічної просвіти.

При вивченні **п'ятого питання** потрібно проаналізувати літературу, яка дасть уявлення про роботу з педагогічним колективом та з батьками школярів. Необхідно пам'ятати, що в роботі з вчителями потрібно дотримуватися доброзичливості, толерантності та професіоналізму.

Розкрийте зміст кожного з наступних напрямів роботи: психологічні особливості педагогічного колективу; психологічний портрет педагога: позитивні та негативні аспекти; якості особистості педагога, що вимагають психологічної корекції; експертиза професійної компетенції педагога; педагогічні конфлікти: сутність, профілактика та методи вирішення; індивідуальний стиль діяльності педагога: психологічна допомога у становленні та корекції.

Далі необхідно проаналізувати методи роботи шкільного психолога з батьками:

- вивчення особливостей сімейного виховання;
- психологічна допомога батькам учнів;
- особливості допомоги психолога під час вікових криз дитини;
- методи психокорекційної роботи з сім'ями школярів;
- сімейна терапія як вид діяльності психолога в школі.

У результаті вивчення означеної теми необхідно зрозуміти, що напрями роботи психолога у школі не вичерпані, і у різних спеціалізованих школах, ліцеях та гімназіях вони можуть варіюватись відповідно до специфіки закладу. Це може бути робота з обдарованими дітьми або робота з розвитку окремих здібностей тощо.

Необхідно ознайомитися зі складанням плану роботи шкільного психолога: на тиждень, на місяць, на рік. Особливої уваги потребує розробка індивідуальної карти розвитку школяра. Зверніть увагу на ведення необхідних документів у роботі шкільного психолога (див. додаток А).

Готуючись до **останнього питання** потрібно розуміти, що особистість практичного психолога має характеризуватися високим рівнем розвитку духовного (можливості індивіда, що визначаються рівне соціального розвитку особистісно-природних нахилів) та трудового (найбільш значуща характеристика креативних сил індивіда з погляду реалізації його соціальної сутності) потенціалу тому, що творчий потенціал фактично виростає з трудового потенціалу за рахунок якісного вдосконалення професійних можливостей людини.

Необхідно проаналізувати найсуттєвіші особистісні утворення майбутнього практичного психолога, які виділяють провідні вчені (В.Г.Панок, Н.І.Пов'якель, В.В.Рибалка, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко та ін.):

- 1) спрямованість особистості (пізнавальний, професійний, творчий її компоненти);
- 2) розвинуте почуття соціальної відповідальності, гуманістична громадянська позиція;
- 3) здатність до ефективних форм і прийомів спілкування з іншими людьми;
- 4) активність, організованість, експресивність, конструктивність, старанність;
- 5) прагнення до самовдосконалення та самоактуалізації;

- 6) мотивація до досягнення успіху в обраній професії;
- 7) високий рівень розвитку психічних процесів (пам'ять, увага, мислення та ін.);
- 8) розвинуті загальнолюдські якості (вихованість).

Спробуйте оцінити рівень розвиненості їх у собі. Також необхідно ознайомитись та проаналізувати наступні три основні показники культурної компетентності психолога:

а) здатність генерувати максимум думок, слів та дій, які сприяють у налагодженні контакту з іншими в межах тієї чи іншої культури;

б) здатність генерувати думки, слова та дії, необхідні для спілкування із різними групами та людьми, оскільки і психологи, і клієнти мають потребу в спілкуванні в рамках їх особистої культури та розвитку здібності розуміти інші культури;

в) здатність будувати плани, реалізувати багато можливостей, які існують у культурі та виражати себе в цих діях.

Необхідно усвідомити, що особистісна готовність практичного психолога до професійної діяльності – це психічний стан, передстартова активізація «Я», що включає усвідомлення своїх цілей, оцінку наявних умов, зовнішніх і внутрішніх ресурсів, визначення найбільш вірогідних способів дії, прогнозування мотиваційних, вольових, інтелектуальних зусиль, вірогідності досягнення результатів, мобілізацію сил, самонавіювання в досягненні цілей.

Згадайте психологію праці та професіограму психолога: проаналізуйте взаємовідповідність між своїми індивідуально-особистісними характеристиками та вимогами професії.

Питання для самоперевірки:

1. Перелічіть основні професійно важливі якості практичного психолога.
2. Як розробити план роботи зі старшокласниками з агресивною поведінкою?
3. Які заходи профілактики здорового способу життя ви можете запропонувати старшокласникам?
4. Методи допомоги учням молодшої школи з підвищеним рівнем тривожності.
5. Складіть програму тренінгу особистісного росту для вчителів.

Психологічна служба в організації.

План

1. Основні функції психологічної служби в організації.
2. Особливості психологічного консультування в організації.
3. Формування психологічної культури організації.

Література: 1; 4; 5; 10; 13; 14-18; 20; 21; 24; 25; 30.

Вивчення **першого питання** необхідно розпочати з аналізу історії впровадження психологічних служб на виробництві наприкінці ХХ – на початку ХІ ст. Необхідно виділити причини виникнення психологічних служб, зокрема, така необхідність була зумовлена потребами у подоланні соціально-психологічної напруги, психічної втомлюваності, загальної ослабленості. Тому створення служб психологічної допомоги, ефективне управління їхньою діяльністю – нагальна вимога часу й одне з важливих завдань керівників.

Зрозуміло, що усі аспекти вищевказаного питання потрібно розглядати з точки зору психології управління, яка була вивчена студентами раніше.

Студентам необхідно розглянути можливі функції діяльності психологічних служб як в державних так і в приватних організаціях та виділити основні. Йдеться, насамперед, про психологічні дослідження, що можуть вплинути на формування світогляду людей, оптимізацію розстановки кадрів, поліпшення соціально-побутових умов працівників, дотримання соціальної справедливості, стимулювання праці тощо. Це можуть бути функції:

1. Сприяння підвищенню ефективності діяльності персоналу організації.
2. Створення передумов становлення належного психологічного клімату.
3. Допомога практичного психолога в самореалізації та ефективній взаємодії працівників.
4. Координація психологічних аспектів діяльності впродовж виробничого циклу.
5. Консультування як керівників так і виконавців.
6. Профілактика та розв'язання міжособистісних та групових конфліктів тощо.

Студентам важливо усвідомити, що у будь-якій установі психологічна служба повинна виконувати свої основні функції: інформаційну, консультативну, регулятивну, діагностичну, навчальну, пропагандистську, профілактичну, корегувальну.

Наприкінці підготовки цього питання студентам необхідно спланувати роботу практичного психолога за кожним з визначених напрямків, підібрати методи та описати методики проведення досліджень.

Вивчення **другого питання** потрібно розпочати з розгляду системи психологічного консультування в організації як однієї з основних функцій психологічної служби та засобу підвищення психологічної культури персоналу.

Необхідно розглянути консультування як спеціально організований процес спілкування практичного психолога з керівником, групою службовців, спрямований на розгортання та просування можливих для них змін у певний період. Також необхідно звернути увагу на види консультування та виділити їх основні особливості.

Необхідно розрізняти такі види консультування: психолого-управлінське, психолого-акмеологічне та соціально-психологічне. Психолого-управлінське консультування перш за все слід розглядати як таке, що несе найбільше «психологічне навантаження», маючи основним об'єктом аналізу та впливу людський чинник, тобто конкретних людей з їх індивідуально-психологічними особливостями, що так чи інакше впливають на ефективність управлінської діяльності. Студентам необхідно знати, що консультування як метод удосконалення управлінської практики використовують різні організації та їх керівники у різних сферах управління, а саме:

- 1) консультування із загальних питань управління (визначення стратегії та основних етапів розвитку організації, формування організаційної культури тощо);
- 2) консультування з питань управління фінансовою діяльністю організації;

- 3) консультування з проблем управління маркетингом (визначення стратегії маркетингу, обґрунтування заходів щодо його здійснення тощо);
- 4) консультування з проблем управління людськими ресурсами.

Під час вивчення **третього питання** необхідно згадати форми та методи формування психологічної культури колективу: це і соціальна психологія і психологія управління тощо. Перш за все психологічну культуру слід розглядати як комплекс елементів психологічної компетентності, які обслуговують управлінську практику й забезпечують застосування найефективніших способів, форм і методів роботи.

Деякі вчені зазначають, що психологічна культура – це колективне програмування людського розуму, система колективних цінностей, механізм, який допомагає жити у своєму середовищі й зберігати цілісність при взаємодії з іншими спільнотами. Тому, у будь-якому разі, психологічна культура є однією з професійно важливих якостей керівника, співробітників організації, а рівень її розвитку характеризує людину як в особистісному аспекті, так і щодо її діяльності.

Студентам необхідно усвідомити, як психологічна культура формується у процесі тривалої роботи, спрямованої на розвиток та корекцію елементів психологічної компетентності.

Важливо запам'ятати, що керівник, який вдається до послуг психолога-консультанта, прагне досягти вищого рівня як у власному розвитку так і у розвитку керованої ним організації.

Наприкінці підготовки до цього питання зверніть увагу на те, що у роботі практичного психолога необхідно бути відкритою системою: відвідувати семінари психологів, приймати участь у круглих столах, відвідувати конференції та з'їзди психологів. Весь свій професійний шлях вчитися новим методам роботи, знайомитися з новими методиками, аналізувати свою діяльність, покращувати її та самоудосконалювати.

Питання для самоперевірки:

1. Охарактеризуйте основні напрямки роботи практичного психолога в організації.
2. Назвіть види консультування в організації.
3. Визначте особливості управлінського консультування.
4. Визначте шляхи формування психологічної культури в організації.

Тематика доповідей:

1. Основні види діяльності та функції соціально-психологічної служби.
2. Робота психолога з дітьми дошкільного віку.
3. Робота психолога з дітьми молодшого шкільного віку.
4. Діагностика та корекція тривожності молодших школярів.
5. Робота практичного психолога з учнями підліткового віку.
6. Профілактика здорового способу життя з підлітками.
7. Криза підліткового віку як проблема психологічної роботи.

8. Вікові особливості юнацтва та їх врахування в роботі практичного психолога.
9. Профорієнтаційна робота зі старшокласниками.
10. Особливості індивідуального консультування у роботі психолога.
11. Методи підготовки старшокласників до сімейного життя.
12. Психологічна корекція проявів девіантної поведінки школярів.
13. Робота психолога в закладах реабілітації неповнолітніх.
14. Методи подолання агресивних проявів у шкільному середовищі.
15. Робота психолога з сім'ями учнів.
16. Робота шкільного психолога з педагогічним колективом.
17. Психологічні особливості професійного становлення молодого педагога.
18. Особливості проведення психологічних семінарів особистісного росту для вчителів.
19. Робота психолога з розвитку інтелектуальних здібностей школярів.
20. Робота практичного психолога з обдарованими дітьми.
21. Шляхи формування позитивного психологічного клімату.
22. Робота з клієнтами соціальних служб.
23. Робота соціально-психологічної служби з клієнтами похилого віку.
24. Основні напрями роботи психологічної служби в організації.
25. Особливості психологічного консультування персоналу організації.
26. Робота психолога щодо розстановки кадрів в організації.
27. Особливості консультативної допомоги зайнятим підприємницькою діяльністю.
28. Психологічна служба в організації: формування колективної мети.
29. Психологічна допомога з приводу сумісності членів бізнес-організації.
30. Психологічні методи розстановки кадрів в організації.
31. Робота психолога щодо мотивації персоналу організації.
32. Реабілітаційна психологічна робота з потерпілими цивільними, що перебували у зоні воєнних дій.
33. Психологічна допомога військовим, що повернулися із зони воєнних дій.
34. Психологічна робота з людьми, що втратили сенс життя.
35. Розвиток конструктивної життєвої позиції студентської молоді в нестабільних соціальних умовах.
36. Основні методи роботи з підлітками щодо розвитку позитивної комунікації.
37. Робота психолога щодо формування позитивних цінностей у підлітків.

38. Психологічна допомога у подоланні підліткової кризи.
39. Психологічна робота зі страхами: види та методи.
40. Корекційна робота психолога щодо подолання людиною страху критики себе та своїх дій.
41. Психологічна робота з людьми, які мають страх темряви.
42. Психологічна допомога особистості з розладами з приводу негативних сновидінь.
43. Сни і сновидіння та їх види: особливості відпочинку людини під час сну.
44. Напрями роботи практичного психолога з повернувшимися із зони воєнних дій.
45. Геронтопсихологія: напрями психологічної допомоги людям похилого віку.
46. Психологічна допомога людям похилого віку в отриманні задоволення від життя.
47. Застосування позитивних психологічних настроїв у роботі з клієнтами.
48. Використання аутотренінгів: методи розробки та складання.
49. Психологічна допомога юнакам та молоді у виборі супутника життя.
50. Психологічна допомога сім'ї, що на межі розлучення.
51. Допомога сім'ї у подоланні кризи 3-х років дитини.
52. Психологічна допомога батькам і дитині у період підліткової кризи.
53. Психологічна профілактика підліткового суїциду.
54. Допомога психолога у професійному самовизначенні особистості.

КОРОТКИЙ ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Агресивність – (від лат. aggression – напад) – психічне явище, що проявляється в прагненні до насильства в міжособистісних стосунках. Може проявлятися як ситуативний короткочасний психічний процес або стан. Але може бути і ознакою особистості і навіть рисою характеру як результат недостатнього виховання або симптомом психічного захворювання.

Аддиктивна поведінка – залежність від когось чи від чогось (наприклад, психотропних речовин).

Акцентуація – це індивідуальні риси, що мають тенденцію до переходу в патологічний стан. Надмірний прояв цих рис може накладати відбиток на особистість як таку, набувати патологічного змісту та руйнувати структуру

особистості. В акцентуйованих особистостях потенційно закладені як можливості соціально-позитивних, так і негативних досягнень.

Ворожість – агресія, яка характеризується цілеспрямовано-свідомим наміром нанести шкоду іншому.

Гіперактивність – (від лат. *activus* – діючий, діяльний, «гіпер» – від грецького *hyper* – понад-, зверх-,) вказує на перевищення норми.

Готовність дитини до систематичного навчання в школі («шкільна зрілість») – це той рівень морфологічного, функціонального і психічного розвитку дитини, при якому вимоги систематичного навчання не будуть занадто високими і не приведуть до порушення здоров'я дитини.

Девіантна поведінка – відхилення від соціально прийнятих норм і шаблонів поведінки. Це поняття включає різні види порушення поведінки – від алкоголізації до спроб суїциду.

Делінквентна поведінка включає дії конкретної особи, які відхиляються від прийнятих в певному суспільстві норм та діючих законів, це поведінка, яка загрожує благополуччю інших людей та підпадає під статті кримінального кодексу країни.

Діагностика – психологічне обстеження вихованців, учнів, студентів, їхніх груп та колективів, моніторинг змісту і умов індивідуального розвитку вихованців, учнів, студентів, визначення причин, що ускладнюють їх розвиток та навчання.

Діагностичний мінімум – це комплексне психолого-педагогічне обстеження всіх школярів. Метою такого обстеження є виявлення «психологічно благополучних» дітей та дітей з труднощами в навчанні та розвитку.

Емоційна автономія – потреба позбавлення від батьківської емоційної залежності.

Етичний кодекс психолога – основний деонтологічний документ, який регламентує діяльність практичного психолога в закладах освіти. Ігрова психотерапія – вид психологічної допомоги, який найчастіше використовується для вирішення проблеми страхів, тривожності, агресивності, гіперактивності тощо .

Консиліум – форма спільної роботи працівників школи та представників інших освітніх служб.

Конфлікт – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок і поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії.

Корекція – здійснення психолого-медико-педагогічних заходів з метою усунення відхилень у психофізичному та індивідуальному розвитку і поведінці, схильності до залежностей та правопорушень, подолання різних форм девіантної поведінки, формування соціально корисної життєвої перспективи.

Критерій – одна з основних ознак, мірило для визначення, оцінки, класифікації чого-небудь.

Наукова психологія вивчає психічні явища, закони функціонування й розвитку психіки, риси особистості, психічні якості суб'єкта, механізми й закономірності спілкування та міжособової взаємодії тощо. Методичну базу наукової психології складають науково обґрунтовані, достовірні та надійні методи і прийоми психологічної роботи з людиною.

Особистісна тривожність визначається як риса особистості, набута поведінкова диспозиція, яка характеризується стійкою схильністю сприймати об'єктивно безпечні ситуації як такі, що містять загрозу.

Пасивність (від лат. *passivus* – недіяльний) – властивість особистості, протилежна активності і має ряд виявів: бездіяльність, байдужість, пасивність, безініціативність, безволля, несамостійність.

Побутова психологія – це історично закріплений у традиціях, навичках, звичаях, інтуїції та інших сталих формах поведінки досвід управління індивідуальним розвитком і активністю людини, досвід, що функціонує як елемент фольклору, традицій, соціальної практики тощо.

Позанаукова психологія – це специфічний вид психологічного знання, що ґрунтується на релігійних і псевдорелігійних, містичних засадах, на передбаченнях і припущеннях, на недоведених за допомогою наукових методів концепціях, поглядах і переконаннях, основу чого складає особиста впевненість в існуванні тих чи інших закономірностей і механізмів, віра в ту чи іншу гіпотезу або ідею.

Потреба в автономії – потреба у набутті самостійності, незалежності, свободи, бажання прийняти права і обов'язки дорослої людини.

Поведінкова автономія – набуття незалежності і свободи, яка є достатньою для того, щоб без зовнішнього керівництва приймати самостійні рішення.

Практична психологія – специфічний вид професійної діяльності, основним змістом якої є розробка на основі наукової методології технологій, технік і методів психологічної практики, застосування психологічних механізмів впливу для корекції активності та розвитку людей у контексті їхніх життєвих обставин і життєвого шляху, котрі інтерпретуються як неповторні обставини та неповторна суб'єктність, індивідуальність.

Прогностика – розробка та застосування моделей поведінки групи та особистості у різних умовах, проектування змісту і напрямків індивідуального розвитку вихованців, учнів, студентів і складання на цій основі життєвих планів, визначення тенденцій розвитку груп та міжгрупових відносин.

Профілактика – своєчасне попередження відхилень у психофізичному розвитку та становленні особистості, міжособистісних стосунках, запобігання конфліктним ситуаціям у навчально-виховному процесі.

Психогімнастика – це форма розвитку довільності поведінки, яка ґрунтується на поєднанні фізичних вправ з образами уяви, що мають насичений емоційний зміст.

Психологічна служба в системі освіти – це сукупність закладів, установ, підрозділів і посад, що складають єдину систему, основу якої становлять фахівці у сфері практичної психології і соціальної педагогіки: практичні психологи, соціальні педагоги, методисти, директори (завідувачі) навчально-методичних кабінетів (центрів) психологічної служби.

Психологічний кабінет дошкільних, загальноосвітніх та інших навчальних закладів системи загальної середньої освіти – це спеціально обладнане приміщення для здійснення професійної діяльності практичного психолога (соціального педагога).

Психолого-педагогічна корекція – сукупність спеціальних психолого-педагогічних впливів на особистість занедбаної дитини з метою її адаптації в якості суб'єкта спілкування, діяльності та самосвідомості.

Реабілітація – надання психолого-педагогічної допомоги вихованцям, учням, студентам, які перебувають у кризовій ситуації (постраждали від соціальних, техногенних, природних катастроф, перенесли тяжкі хвороби, стреси, переселення, зазнали насильства тощо), з метою адаптації до умов навчання і життєдіяльності.

Реакція емансипації – це прагнення підлітків звільнитися від опіки та контролю з боку доросли.

Сензитивність (від лат. sensitivus – чуттєвий) – психічне явище як підвищене реагування на емоційні подразники. Буває психічним станом, часовою властивістю особистості або рисою характеру.

Соціально-педагогічна занедбаність – це стан особистості дитини, який проявляється в низькому рівні розвитку властивостей суб'єкта діяльності, спілкування, самосвідомості та концентровано виражається в порушеному «образі Я».

Соціально-психологічна адаптація – це пристосування до нових соціальних умов, звикання до нових соціальних ролей, засвоєння нових правил та норм поведінки.

Страх – це найбільш біологічно зумовлена емоція як відображення потреби уникнути небезпеки, в основі якої лежить пасивно або активно охоронний рефлекс, який визначає астеничне або стеничне його виявлення. Страх має різні форми: боязливість, острах, тривожні очікування, паніка, фобія.

Суїцидальна поведінка включає дії, спрямовані на позбавлення себе життя.

Тренінг – групова форма роботи з педагогами, учнями та батьками, метою якої є розвиток певних особистісних якостей.

Урок психології – форми роботи практичного психолога, яка проходить у вигляді лекцій, психодіагностичного практикуму, експресивних методів творчого самовираження, соціально-психологічних тренінгів, дискусій, аналізу конкретних ситуацій, ігрового моделювання.

Шкільна дезадаптація визначається як утворення неадекватних механізмів пристосування дитини до школи у формі порушень навчання і поведінки, конфліктних стосунків, психогенних захворювань і реакцій, підвищеного рівня тривожності, проблем в особистісному розвитку.

Шкільна тривожність виражається у хвилюванні, підвищеному неспокої в учбових ситуаціях, очікуванні негативного ставлення до себе та негативної оцінки з боку вчителів та ровесників.

Шкільні страхи – афективне (емоційно загострене) відображення у свідомості молодшого школяра конкретної загрози, пов'язаної зі шкільними ситуаціями.

ЛІТЕРАТУРА

- 1.Дуткевич Т. В. Практична психологія: вступ до спеціальності: навч. посіб.Київ: ЦУЛ, 2018.256 с.
- 2.Легка,Л. М. Організація діяльності психологічних служб: навч. посіб. Львів: Новий Світ, 2018. 371 с.
- 3.Панок В.Г. Психологічна служба: підручник Київ: Ніка-Центр, 2016. 362 с.
4. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості: монографія. – К.: Ніка-Центр, 2016. – 280 с.
5. Помиткіна Л.В. Психодіагностика в процесі консультативної діяльності / Консультативна психологія: підручник // І.С.Булах, В.У.Кузьменко, Е.О.Помиткін [та ін.]: – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – С.191-209.
6. Психологічна служба: Навчально-методичний посібник для студентів і викладачів. – Кам'янець-Подільський : ТОВ Друкарня Рута, 2018. 488 с.
- 7.Технології роботи організаційних психологів: Навч. посіб. / За ред. Карамушки Л.М. – К.: Інкос, 2019.156с.

Інформаційні ресурси

- 1.Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт.
URL: <http://www.mon.gov.ua>
- 2..Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua>
- 3..Електронна бібліотека НПН України <http://lib.iitta.gov.ua>
- 4..Бібліотека Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського (м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36);офіційний сайт
URL: <https://library.pdpu.edu.ua/>
5. Одеська національна наукова бібліотека: офіційний сайт.
URL: <http://odnb.odessa.ua/>